

Dr ENVER REDŽIĆ, Jugoslovenski radnički pokret i nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini (1918—1941), Sarajevo 1983, 480 str.

U ovom obimnom radu dra Envera Redžića prvi put je kompleksno i cjelovito obrađen istorijski razvitak shvatanja međunacionalnih odnosa i nacionalnog pitanja u Bosni i Hercegovini u procesu nastajanja i uzrastanja prvo socijalističkog, a zatim revolucionarnoga radničkog, komunističkog pokreta na ovom teritoriju.

Obrada ove značajne, dinamične i žive tematike na osebujnom bosanskohercegovačkom primjeru bila je vrlo teška i odgovorna iz niza razloga, uz ostalo i zbog toga što su se na ovom području ispreplitali uticaji i uplivi istoka i zapada, sukobljavali interesi srpske i hrvatske buržoazije, zatim u unutarnjim odnosima sučeljavali svakodnevni interesi konzervativnog dijela klera svih triju religija; u spoljnopoličkim domenima sukobi susjednih, prvenstveno većih zemalja itd.

No, sva je sreća što se toga odgovornog posla prihvatio izvanredni poznavalac ove tematike i kompletan naučnik koji s jednakom energijom ulazi i u najsitnija arhivska pretraživanja i u najkomplikovanije analitičko-sintetičke obrade pojedinih događaja i procesa. Ta je okolnost omogućila da je Redžić do sada najsvestranije prodro u arhivska istraživanja i najdalje odmakao u kritičkoj obradi i analizi pogleda na nacionalno pitanje u Jugoslaviji, posebno u kritici pogleda KPJ na nacionalno pitanje i međunacionalne odnose u vremenu od 1918. do 1941.

Ozbiljnost i vrijednost ovoga djela čvrsto je fundirana na ozbiljnim arhivskim istraživanjima i na kritičkom korišćenju literature na jugoslovenskim jezicima, i na jezicima velikih evropskih naroda — prvenstveno njemačkom i ruskom. Autor je istraživao u svim arhivima u kojima se čuva građa za ovu tematiku. Kao dobar poznavalac sačuvanih i pristupačnih fondova ove građe, autor je znalčki odabrao i kritički se koristio najvjerodostojnijim primarnim izvorima. Posvećena je potrebna pažnja i sjećanjima učesnika radničkog pokreta u Jugoslaviji, naročito za one događaje o kojima ne postoje primarni arhivski izvori. Redžić se predstavio i kao izvanredan poznavalac literature za period i tematiku koju je obradio u ovom rukopisu. Zapaža se da se prilikom izrade ove knjige sa lakoćom koristio raspoloživom inostranom literaturom koja se direktno ili indirektno odnosi na tematiku koju je obrađivao. Kao i kod većine sličnih radova, posebnost ovoga rada predstavlja korišćenje partijske i druge štampe,

naročito za one periode ilegalnog djelovanja KPJ iz kojih je sačuvano ili trenutno pristupačno malo primarnih arhivskih izvora i za koje su novinski članci ostali kao jedini raspoloživi izvori.

Pri izradi rukopisa autor je primjenjivao naučni metod tematsko-hronološkog prezentiranja materije. Dokumentovanu analizu potkrepljivanu potrebnim obimom sintetičkog oblikovanja i produblivanja, na ključnim mjestima obogatio je veoma uspjelim teoretskim obradama pojedinih značajnijih događaja, pojava i zbivanja.

Zahvaljujući izgrađenom stilu, čistom jeziku i majstorstvu u raščlanjivanju i sveobuhvatnom osmatranju sadržine esencijalnih izvora, autor je u analizi značajnijih dokumenata — rezolucija, direktiva i sl. često išao do detalja, osvjetljavajući i obrazlažući pojedine pojave i događaje sa svih aspekata. Zato se dešava da je analitička obrada ovakvih dokumenata često obimnija od samog dokumenta. Ovakav sistem prezentiranja materije, mada povećava obim knjige, koristan je za nauku.

Autor je formirao kompoziciju djela i opredijelio se za periodizaciju koja odgovara tokovima i procesima iz domena ove oblasti na području Bosne i Hercegovine između dva svjetska rata.

U prvoj glavi (str. 17—91) obrađen je razvoj radničkog pokreta u legalnom periodu 1918—1921, gdje je uz davanje istorijata radničkog pokreta u Jugoslaviji, kao šireg okvira, sasvim dovoljno zahvaćen i razvoj radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini, njegov doprinos ujedinjavanju revolucionarnoga radničkog pokreta u cijeloj zemlji i njegovo učešće u izgrađivanju stavova i pogleda SRP/K/ u nacionalnom pitanju.

U drugoj glavi (str. 92—144), koja zahvata period od donošenja zakona o zaštiti države do parlamentarnih izbora 1925, posebna pažnja je posvećena političkom konstituisanju ilegalnog i legalnog radničkog pokreta i obradi uzroka i motiva njihovog razilaženja u definisanju nacionalnog karaktera naroda Jugoslavije.

U trećoj glavi (str. 145—187) težište je rada na objašnjavanju rascjepa u radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini 1925—1928. godine, pri čemu je posebna pažnja posvećena otkrivanju i objašnjavanju razlika u gledanjima na nacionalno pitanje u Jugoslaviji.

U četvrtoj glavi (str. 188—220) obrađen je period vojno-monarhističke diktature 1929—1931. godine, dok su krize diktature i oživljavanje radničkog pokreta u vremenu 1932—1935. obrađeni u petoj glavi (str. 221—260).

Šesta glava (str. 261—373), koja zajedno sa sedmim poglavljem predstavlja najvredniji dio knjige, zahvata i obrađuje polet u razvoju radničkog i demokratskog pokreta u zemlji od 1935. do 1939. godine. Uz ostalo, tu je prvi put kompletno obrađeno opredjeljivanje KPJ za autonomni položaj Bosne i Hercegovine u budućoj jugoslovenskoj federaciji.

U sedmoj glavi (str. 347—461) obrađen je period neposredno uoči aprilskog rata, od 1939. do 1941, kada je KPJ pod rukovodstvom Josipa Broza Tita definitivno dogradila i jasno formulisala svoje lenjinske poglede na rješavanje nacionalnog pitanja u cijeloj Jugoslaviji a u tome sklopu i nacionalnog pitanja naroda u višenacionalnoj Bosni i Hercegovini.

Kroz cijeli tekst autor je uz nacionalnu komponentu, koja predstavlja srž rada, obrađio u potrebnom obimu i ostale, opšte tokove u razvoju i radu radničkog

pokreta u Bosni i Hercegovini, a takođe u najnužnijem obimu i u cijeloj zemlji. U određenom obimu data su i druga kretanja u unutarnjoj, a dijelom i u vanjskoj politici Jugoslavije. Korisno je sagledavanje širih okvira u kojima su se rađali i razvijali različiti pogledi o nacionalnom pitanju i o putevima i mogućnostima njegovog rješavanja u jugoslovenskim okvirima.

Vrijednost Redžićevog djela čini i bogata dokumentovanost materije i potpunost naučnog aparata. Autor je naveo potreban obim napomena, koje su date pregledno i cjelovito. Prezentiran je pregled korištenih izvora — primarnog i sekundarnog značaja kao i domaće i strane literature.

U cjelini uzevši ovo djelo akademika Envera Redžića značajno je iz niza razloga izbora tematike, temeljitog istraživačkog zahvata, po strogo naučnoj metodologiji rada, sadržaju i svojim širokim mogućnostima da doprinese shvatanju i razumijevanju najsuptilnijih tokova novije istorije naroda Jugoslavije. Sve je ovo doprinijelo visokoj naučnoj i društvenoj korisnosti i vrijednosti toga djela.

Dušan Lukač

NADEŽDA JOVANOVIĆ, Sindikalni pokret u Srbiji 1935—1941, Beograd 1984, 320 str.

Sindikalni pokret, kao poseban dio radničkog pokreta ali usko vezan uz političke organizacije radničke klase, a u uvjetima kakvi su bili u Kraljevini Jugoslaviji u razdoblju između dva svjetska rata i u uskoj vezi s drugima političkim snagama od građanskih opozicionih do režimskih, u nas na početku sistematskog istraživanja povijesti radničke klase i njezine borbe nije izazivao baš veliku pažnju. Međutim, u posljednjih desetak godina ima sve više monografija koje se bave tom problematikom. Takva je i monografija dr. Nadežde Jovanović, *Sindikalni pokret u Srbiji 1935—1941. godine*, tiskana 1984. godine u Beogradu u izdanju »Rada«. Ta knjiga čini zaokruženu cjelinu s knjigom iste autorice *Sindikalni pokret u Srbiji 1929—1934. godine*, objavljenoj također u Beogradu prije pet godina, tj. 1979. godine, pa je tako zaokružena obrada sindikalnog pokreta u Srbiji u razdoblju od početka monarhističke diktature sve do početka narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Autorica je na osnovu istraživanja arhivske građe, suvremene štampe, dijelom memoara i, dakako, literature, ali samo one koja se odnosi na razvoj komunističkoga političkoga i sindikalnog pokreta u Srbiji, dala iscrpan pregled, faktografsku rekonstrukciju razvoja sindikalnog pokreta, i onog pod utjecajem Komunističke partije Jugoslavije, i onog pod utjecajem drugih društvenih i političkih snaga. U prvi plan stavila je djelovanje sindikata, njihov organizacioni razvoj i borbu za poboljšanje ekonomskog položaja radničke klase u Srbiji u spomenutom razdoblju. Takav pristup odredio je i periodizaciju problematike a ona je došla do izražaja i u kompoziciji knjige.

Na početku knjige, u Uvodu, autorica je ukratko ukazala na glavne sindikalne organizacije i njihovu orijentaciju na početku 1935. godine i odredila je pe-